

Kapai ir anglis už poliarinio rato. Vorkuta

Pabaiga,
pradžia 118 numeryje

Kazys Almenas

Galiausiai vertėtų pažvelgti į pačią pagrindinę, naikinančią užsilikusią tradicinių kultūrų liekanas, priežastį. Tai - žmogaus noras gyventi „geriau“. Dedu į kabutes, nes kartais tikrai neaišku, ką tai galėtų reikšti. Kolei tai reiškia, kad nori gyventi sočiau, saugiau, sveikiau, manau, sutarsime visi. Tačiau šiuo metu tai reiškia, kad norime daug daugiau. Norime ir fotografuojančio „mobiliako“, ir DVD televizijos, ir SUV mašinos ir taip toliau, beveik be galo. Važiuojant į Vorkutą mano kupė bendrakeleiviai piktinosi pro langą matomais nykstančiais arba jau pilnutinai sunykusiais Rusijos kaimais. Vaizdas iš ties liūdnas. Jiems nekilo klausimas, kas kaltas, - kalta valdžia. Neprieštaravau, nes, jei kaltinimas išplečiamas iki sovietinių ar caro laikų, tai valdžioms kaltės - su kaupu. Jei tos santvarkos būtų buvusios racionalesnės, šie kaimai atrodytų nepalyginamai geriau. Tačiau, ar tai juos apsaugotų nuo sunykimo? Manau, kad ne. Kaimai nyksta ir daug turtingesniuose kraštuose. Nyksta todėl, kad žmonės nori vis daugiau, o kaimo ekonomika to „daugiau“ nepajėgia suteikti. Jaunesnieji išvažiuoja, senesnieji išmiršta. Jei šie kaimai būtų gražesni, tvirčiau pastatyti, tai jie ir nyktų gražiau, bet vis tiek nyktų. Mat norime vis daugiau ir daugiau. Nuo šių siekių neapsaugoti rusai ir, tuo labiau, lietuviai. Daugiau nori ir tie Vorkutos mieste alaus butelius besinešiojantys jaunuoliai bei ant aukštų kulniukų po tirpstančio sniego balas stypčiojančios paauglės. Tie iš jų, kurie sugebės išvykti, išvyks. Vorkutoje gyventojų mažės ir jie senės.

Grįžkime trumpam prie mano sutiktų nencų. Kūdikis, kurį jie atvežė registruoti, gimė vadinamoje čiumoje. Tai tradicinė palapinė kadaise gaminta iš elnių odų, dabar daugiausia iš kitų medžiagų, nes jos lengvesnės, o elnio odas galima parduoti. Bet tai - vis gi palapinė. Kitaip neišėina, nes šie nencai, nors naudojami kai kuriais civilizacijos teikiamais įrankiais, gyvena tradiciškai. Jie seka paskui savo elnių kaimenę. Kad galėtų sekti, turto negali turėti daugiau, negu telpa į kelias tų pačių elnių traukiamas roges. Negi reikia minėti, kad šitaip nesiveši nei televizijos, nei skalbimo mašinos. Savo kūdikiui ne tik „pampersų“, bet ir vystyklų nencė negalės naudoti. Kaip juos žiemą skalbsi? Kaip ir jos gentainiai prieš tūkstančius metų, ji naudos džiovintas samanas. Sunkus gyvenimas. Kūdikių mirtingumas didelis ir gyvenimo trukmė palyginti trumpa. Šie suaugusieji, ko gero, savo gyvenimą taip ir nugyvens. Tačiau jų devynmetė mergaitė, kuri žingeidžiai žvelgė į mane tamsiom, kiek įkypom akutėmis, tas uždengtas kūdikis, kurio taip ir nepamačiau, abejoju, kad jie sutiks taip gyventi.

Karveliai

Nedaug kuo mane nustebino Vorkuta, užtat verta paminėti, ko nesitikėjau. Būtent, karvelių. Pasirodo, jų čia ne mažiau negu Vilniuje ir jie vienodai įsitikinę, kad juos

privalai lesinti. „Abejoju, kad čia būna iki 50 laipsnių šalčio“, - prasitariau, kai jų visą pulką lesinom kartu su mane po Vorkutą vedžiojusi Memorialo draugijos nariu. Tas pasijuto beveik izeistas. „Kaip galite tuo abejoti?!“ Kaip ir visi šiauriečiai, jis šalčiais didžiuojasi. „Šią žiemą visą savaitę taip buvo. O minus keturiasdešimt, tai gal mėnesį“. „Nejaugi? Bet štai - karveliai. Basi, o kojų nenušalo“. Išties taip. Karveliai skubriai lesinėjo ant šlapio cemento barstomus trupinius. Bėginėjo rausvom ir, kiek sugebėjau išvelgti, visiškai sveikom kojytėm. Visi basut basutėliai. „Tai Sovietų Sąjungos dėka“, nedaug dvejojdamas, paaiškino mano vadovas. „Mat namai statyti skylėtom palėpėm, o šildymo vamzdžiai prastai izoliuoti. Tai juos ir gelbsti per žiemą. Turi kur slėptis“. Štai kaip. Vienteliai paukščiai, kurie sugeba išgyventi tundroje per žiemą, tai snieginės kurapkos. Jos žiemą baltos, jų kojos tankiai plunksnuotos, per šalčius jos giliai įsirausia į sniegą. O štai karveliai, tupi sau per ilgą arktinę žiemą ant prastai izoliuotų šildymo vamzdžių net neįtardami, kad už tai privalėtų būti dėkingi Kompartijai ir Gosplanui.

Latviai

Teiravausi Memorialo draugijoje bei miesto merijoje, ar Vorkutoje yra lietuvių. Gavau atsakymą, jog buvo nemažai, bet Sovietų Sąjungai sugriuvus, visi, kuriuos pažinojo, iškeliavo į Lietuvą. Tuomet baptistų šventykloje teiravausi, ar yra kur Vorkutoje vieta, kurioje sekmadieniais susirenka katalikai. Kad parapijos nėra, žinojau, bet tikėjau rasti katalikų grupelę, tarp kurių galėtų būti lietuvių. Baptistai, pripratę prie pusiau slaptos bažnytinės veiklos, žinojo jos užkulius. Jie man papasakojo, jog „senais“ laikais rinkdavosi kelios katalikų grupelės, bet dabar apie tokias jie nežino. Priėjau išvados, kad, jei ir yra užsilikusių lietuvių Vorkutoje, jie savęs neviešina ir bendroje veikloje nedalyvauja.

Latvių Vorkutoje neieškojau, bet atgarsį apie juos užtikau. Ir ne kartą. Ne atgarsį iš „senų“ laikų, bet dabartinį. Rašinyje neliečiu bendrinių dabartinės Rusijos problemų, bet apie šį tą rašyti būtina. Tikiuosi, visi žino, jog Putino Rusijos žiniasklaida, ypač televizija, pajungta centrinei valdžiai, nuosekliai vykdo Kremliaus propagandos programą. Vienas iš tokių programos punktų yra nuostata, kad elementariai mokėti latvių kalbą norint gauti Latvijos pilietybę, yra nuožmi fašistinė rusų diskriminacija. Žinoma, Kremliaus propagandos mašina šito taip paprastai neperteikia. Štai kaip ši propaganda atsispindi kelių Vorkutoje sutiktų žmonių sąmonėse: „Latvijos rusai laikomi šuns vietoje. Jie žiauriai diskriminuojami, varomi iš darbo, rusų mokyklos naikinamos; taip „Pribaltika“ atsidėkoja, kad ją išvadavome“. Apmaudu, kad tokia primityvi ir grubiai melaginga propaganda turi pasėkas net taip tolimame krašte, kaip Vorkuta. Pakartotinai susidūriau su nepagrįstu pykčiu. Pašnekovai neskyrė latvio nuo lietuvio, ir aš jiems to skirtumo neaiškinau. Šiuo atveju kalti esame mes. Taip nevertiname savo pilietybės, kad ją suteikėme visiems kolonistams be jokių išlygų. Ar tuo buvo kas laimėta, labai abejotina, tačiau pažeminome save ir apsunkinome savo bendrąjį pastangas išsaugoti savąją kalbą ir kultūrą. Atrodytų, jog Latvijos reikalavimai minimalūs - „Prašau, gyvenk sau Latvijoje su pilnom pilietinėmis teisėmis, tačiau bent elementariai išmok šios šalies kalbą ir gerbk jos kultūrą“. Būtent šitai ir yra Kremliaus propagandos